

УДК 620.952:658.26(477)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ РИНКУ БІОПАЛИВ В КОНТЕКСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Фіщук Б.П., к. с.-г. н., доцент
Мазур О.В.

ННІ менеджменту, адміністрування та права, ВНАУ

У статті висвітлено теоретичні аспекти стратегії диверсифікації. Проаналізовано сучасний стан ринку біопалив в Україні та визначено можливі шляхи його розвитку у контексті енергетичної безпеки.

Ключові слова: енергетична безпека, диверсифікація, ринок біопалив, ефективність, розвиток.

Актуальність теми. У пошуках методів ефективного господарювання та підвищення конкурентоспроможності підприємств набуває актуальності питання розробки й реалізації нових стратегій діяльності. Через дію несприятливих факторів зовнішнього середовища основна увага має зосереджуватися на стратегіях наступального характеру, спроможних вивести аграрні підприємства на новий рівень господарювання та підтримувати на належному рівні їхню фінансову стійкість і платоспроможність, тобто забезпечити ефективне функціонування в конкурентному середовищі. Серед існуючих стратегічних альтернатив такі перспективи може забезпечити диверсифікація їхньої діяльності як стратегія різнобічного розвитку, що, в свою чергу, призведе до забезпечення конкурентоспроможності як регіонів, так і країни в цілому.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання стратегії диверсифікації в різних галузях економіки в сучасних умовах досліджували М. Корінько, С. Попова, Н. Степаненко, О. Зоренко. Окремі аспекти диверсифікації ринку біопалив знайшли відображення в працях Г. Калетніка, В. Андрійчука, Г. Немченко, В. Сафронова, В. Довженко, О. Перфілової.

Метою даної статті є визначення основних аспектів розвитку ринку біопалив в Україні та визначення можливих шляхів його диверсифікації.

Виклад основного матеріалу. Диверсифікація походить від латинського *diversus* – різниця, *casare* – змінити, розширення номенклатури продукції, що виробляють окремі фірми та об'єднання. Що стосується форм її прояву, то її поділяють на:

- горизонтальну;
- вертикальну;
- латеральну [1].

Горизонтальна диверсифікація – це діяльність, яка спрямовується безпосередньо суб'єктом господарювання на збільшення (розширення) номенклатури виробництва шляхом запровадження й освоєння однорідних гомогенних товарів, послуг, без суттєвих галузевих змін.

При вертикальній диверсифікації суб'єкт господарювання розширює

номенклатуру товарів, запроваджуючи при цьому додаткові нові види товарів, послуг та ін.

Вводячи латеральну (бокову) диверсифікацію, підприємства виробляють абсолютно нові види продукції поза існуючим виробництвом [2, с. 26].

Розглянемо деякі аспекти товарної та географічної диверсифікації ринку біопалив в контексті енергетичної безпеки України.

Занепокоєні постійним підвищенням цін на енергоносії українці в останні роки серйозно зайнялися питаннями відновлюваних джерел енергії, серед яких особливе місце займають продукти, отримані в результаті переробки біомаси – біоетанол, біодизель, біогаз.

Виробництво і ринок біопалива в Україні тільки починають розвиватися, проте вже демонструють гарні результати. Україна володіє значним потенціалом у відновлювальній енергетиці. За останніми даними Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження, технічно досяжний енергетичний потенціал відновлювальних джерел складає 98 млн. тонн умовного палива на рік, з них біоенергетика – 31 млн. тонн, вітроенергетика – 28 млн. тонн, сонячна енергетика – 6 млн. тонн. Це більше, ніж 40% загального енергетичного балансу країни. Перевагою біомаси є її відновлюваний характер та відносно дешева собівартість у порівнянні з традиційним паливом. Ціна альтернативної енергії від 3 до 17 разів нижча за природну, яка використовується у промисловості та бюджетній сфері. Реалізувавши свій величезний потенціал, Україна може знизити свої витрати на імпорт енергоресурсів в рази. Сьогодні лише на російський газ ми витрачаємо близько 1 млрд. доларів щомісячно. Проте, на жаль, частка відновлювальних джерел енергії в енергетичному балансі України не перевищує 1%, в той час як у Швеції цей показник складає 31,5%, в Австрії – 22,4%, в Данії – 9,9%, в США – 7%, в Німеччині – 6,9% [3].

Останнім часом світове виробництво біопалива розвивається стрімко. Перші комерційні заводи з'явилися не більше 10 років назад, а вже у 2005 році в Євросоюзі біологічні види палива склали 1,4% від усього об'єму виробництва паливних матеріалів. У цьому році їх доля повинна досягти 5,75%. А в 2015 році Німеччина планує повністю відмовитися від копалин вуглеводню як паливного матеріалу та перейти на біопаливо. У США кілька років назад прийняли спеціальний закон «Про сільське господарство», за яким створення біозаводів у країні є задачею національного масштабу, а держустанови повинні максимально використовувати біопаливо. Уже сьогодні приблизно 30% всього виробленого в США бензину містять домішки біоетанолу. А до 2017 року споживання традиційних бензинів повинно знизитися на 20% відносно показників минулого року. У СНД перший завод паливного біоетанолу був відкритий у Казахстані в вересні 2006 року. Міжнародна енергетична асоціація (IEA) прогнозує, що до 2030 року світовий випуск біопалива підвищиться до 150 млн. тонн енергетичного еквіваленту нафти. Доля біопалива в загальному об'ємі транспортного палива досягне 4-6% , що не так вже і мало [4].

Відповідно до світових стандартів енергетичної безпеки, постачання енергоносіїв з одного джерела не повинно перевищувати для країни 25%. Україна основні обсяги енергоносіїв, зокрема газ, отримує від одного постачальника - Росії (безпосередньо або через її територію). Це пояснюється двома причинами: по-

перше, Росія володіє найбільшими в Європі запасами природного газу; по-друге, з часів СРСР збереглася єдина газотранспортна мережа, яка проходить територією України та Росії.

У 2008 р. обсяги постачань газу з Росії становили 60–65 млрд. м³ на рік, з них близько 30 млрд. м³ Україна отримала як оплату за транзит російського газу до Європи. Загалом же імпорتنі поставки з Росії складають 60% від усього імпорту газу [5, с. 35]. За таких умов енергозалежність України є критичною і призводить до значних економічних втрат.

Враховуючи наведене, першочерговим завданням держави є розширення кола незалежних постачальників енергоносіїв в Україну. Реалізація проектів з диверсифікації джерел постачання палива створила б Україні такі переваги:

- підвищила б надійність постачання енергоресурсів;
- надала б можливість отримання енергоносіїв за нижчими цінами за рахунок створення конкуренції між постачальниками;
- створила б передумови для рівноправного співробітництва із Росією;
- підвищила б рівень енергетичної безпеки України.

В контексті подолання залежності України від поставок російського природного газу висувуються такі пропозиції [6]:

- постачання газу з Казахстану і Туркменії через існуючі трубопроводи територією Росії;
- постачання газу з Ірану. Для цього передбачається спорудження газопроводу до ЄС через територію України;
- імпортування скрапленого газу з арабських країн.

Дані проекти диверсифікації джерел постачання природного газу з урахуванням економічної ситуації в Україні малоперспективні. Можливості збільшення обсягів видобутку газу власного виробництва також є досить обмеженими через необхідність значних капітальних вкладень.

Пріоритетним за даних обставин може стати диверсифікація видів енергоносіїв: використовувати як енергетичне паливо не лише природний газ, а й вугілля.

У промислово розвинутих країнах виробництво первинної енергії значною мірою зорієнтовано на вугілля (60–80%), тоді як в Україні на твердому паливі працює менше 30% теплових станцій.

Спалювання вітчизняного вугілля низької якості негативно позначається на стані обладнання ТЕС, тому що зменшує їх ресурс і знижує економічність виробництва електроенергії за рахунок:

- зниження коефіцієнту корисної дії котлоагрегатів (особливо тих, що не передбачають спалювання низькосортного вугілля);
- збільшення експлуатаційних витрат (на підготовку вугілля до спалювання, жужелевидалення і золоуловлювання);
- вищих транспортних витрат порівняно з транспортуванням більш висококалорійного палива.

Проте Міністерство палива та енергетики України виділяє тепловим електростанціям вугілля саме вітчизняного видобутку, оскільки добробут населення вугільних регіонів України безпосередньо залежить від роботи вугільних підприємств, і державі вкрай необхідно підтримувати депресивні шахтні

регіони.

Стабілізація вугледобувної промисловості можлива лише за умов скорочення державних субсидій на видобуток і закриття збиткових шахт. Тимчасовий дефіцит вугілля міг би бути компенсований заходами з раціоналізації використання вугілля на теплових станціях та збільшенням частки імпортного, більш дешевого та якісного вугілля (наприклад, з Росії чи Польщі). В перспективі було б доцільно лібералізувати ринок енергетичного вугілля, надавши енергогенеруючим компаніям право обирати постачальників палива. Це підвищило б ефективність виробітку електроенергії на вугільних електростанціях, а в майбутньому позитивно позначилося б на розвитку електроенергетичної галузі та національної економіки в цілому [7].

Найбільш перспективними нафтогазовими проектами диверсифікації постачання енергоносіїв в Україну у співпраці з Європейським Союзом мають стати нафтопровід «Одеса-Броди-Плоцьк-Гданськ», газопровід GUEU („Білий потік”), газопровід Nabucco та Трансарабський газопровід, а також програма поставок в Україну скрапленого (зрідженого) природного газу (СПГ) та диверсифікація постачання ядерного палива [8].

Диверсифікація постачань нафти може здійснюватися за рахунок використання альтернативних джерел і маршрутів постачання, а також доповнюватися імпортом готових нафтопродуктів і збільшенням частки альтернативних видів моторного палива на ринку.

З метою забезпечення альтернативних джерел надходження нафти Енергетичною стратегією України передбачене активне освоєння закордонних ресурсів нафти та переробка їх на НПЗ України. За прогнозами це дозволило б до 2030 р. забезпечити (разом з використанням власних запасів нафти) понад 32% потреб внутрішнього ринку нафтопродуктів. Але, з огляду на скрутне фінансове становище НАК “Нафтогаз України” та низьку якість її корпоративного управління можна стверджувати, що прогнозні показники з видобутку нафти за межами України досягнуті не будуть, а міжнародний напрям діяльності компанії без її докорінного реформування та покращення фінансового стану не дозволить суттєво впливати на зростання рівня диверсифікації поставок нафти.

Ефективність заміни імпорту нафти імпортом готових нафтопродуктів шляху продемонстрована в Україні протягом останніх чотирьох років, коли брак поставок нафти та неспроможність вітчизняних НПЗ задовольнити внутрішній попит компенсувалися достатньо диверсифікованим імпортом нафтопродуктів з Литви, Румунії, Білорусі, Росії, Казахстану та Польщі. За цей період частка імпорту на внутрішньому ринку моторних палив зросла з 10% до 45%. Проте, такий варіант диверсифікації пов’язаний з появою негативних чинників: імпортозалежність робить ринок нафтопродуктів більш чутливим до змін зовнішньої ринкової кон’юнктури; підвищення конкуренції на цьому ринку, яка, з одного боку, мала б стимулювати до розвитку вітчизняні НПЗ, але з іншого, – з огляду на скрутний технологічний і фінансовий стан галузі, зумовлює збитковість підприємств, їх вихід з ринку (Херсонський НПЗ) і втрату робочих місць.

Як альтернатива нафтопродуктам (переважно моторним паливам) сьогодні у світі розглядаються скраплений і стиснутий газ, біопаливо та акумульована електроенергія В Україні отримав певний розвиток сегмент скрапленого газу. Його

частка на ринку світлих моторних палив становить близько 15% – рівень, який у перспективі за наявної цінової і податкової політики та через технологічні особливості споживання цього виду палива, має обмежений потенціал зростання [9].

Висновки. Відсутність нормальної взаємодії між Урядом, Президентом і Верховною Радою загалом і в питаннях енергетичної стратегії, зокрема, ускладнюють відстоювання національних інтересів держави в енергетичній сфері. Проблема диверсифікації енергоносіїв може бути успішно розв'язана лише за умови консолідованої позиції усіх гілок влади в Україні. У своїй енергетичній політиці Україна має послідовно відстоювати свої національні інтереси, намагаючись уникати ускладнень у відносинах з конкуруючими між собою основними центрами сили (РФ, США, ЄС) і прагнути до максимально можливого рівня співпраці з ними. Українська енергетична система має стати невід'ємною складовою європейського енергетичного ринку.

Література

1. Економічна енциклопедія: у 3^х томах, т. 1 / ред. С.В. Мочерний. – К.: Вироб. центр «Академія», 2000. – С. 344-345.
2. Германюк Н.В. Теоретико-методологічні аспекти диверсифікації в сільському господарстві / Н.В. Германюк // Економіка АПК. – 2010. - №8. – С. 25-29.
3. Воловин О. Перспективи диверсифікації джерел постачання енергоносіїв в Україну // Національний інститут стратегічних досліджень // www.niss.gov.ua
4. Селезень К. Виробництво і ринок біопалива в Україні / К. Селезень // ХайВей. Економіка. – 2011. – [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://h.ua/story/336653/#ixzz1ft0xaMo1>
5. Буяк А. Сучасний стан і перспективи розвитку енергетичної галузі України / А. Буяк, Т. Кравченко // Економіст. - 2008. - № 6. - С. 32–37.
6. Шевцов А.І. Диверсифікація постачання газу в Україну. Бажання та реалії: Аналітична записка / А.І. Шевцов, М.Г. Земляний, В.В. Вербинський, Т.В. Рязова // Національний інститут стратегічних досліджень // www.db.niss.gov.ua
7. Перфілова О.Є. Проблеми диверсифікації видів і ринків енергоносіїв в контексті забезпечення енергетичної безпеки України / О.Є. Перфілова // Актуальні проблеми економіки. – 2010. - №2. – С. 40-47.
8. Волович О. Перспективи диверсифікації джерел енергоносіїв в Україну / О. Волович // [Електронний ресурс]. Точка доступу: www.niss.od.ua
9. Диверсифікація поставок нафти до України: актуальність, проблеми, шляхи їх вирішення // Центр Разумкова. Національна безпека і оборона. – 2009. - №6. – С. 26-37.

Summary

The theoretical aspects in diversification of market of biofuels in the context of energy security of Ukraine / Mazur O.V., Fischuk B.P.

The theoretical aspects of strategy of diversification are lighted up in the article. A modern market of biofuels is analysed in Ukraine and possible ways of its development in the context of energy security are detected.

Keywords: energy security, diversification, market of biofuels, effectiveness,